

УДК 128:130.2:316.77

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.62.14>

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КЛАСИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО СУБ'ЄКТНОСТІ У ВІРТУАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вадим Кузнецов

Військовий коледж сержантського складу

Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,

циклова комісія із загальноосвітніх та загальновійськових дисциплін

вул. Динамівська, 4 А, 61023, м. Харків, Україна

У статті здійснено аналіз ключових теоретико-методологічних підходів до вивчення феномена людини в сучасному соціокультурному контексті, зокрема розглянуто проблему трансформації поняття суб'єкта в умовах цифровізації та віртуалізації соціальної взаємодії. Увагу зосереджено на дослідженні категорій суб'єктності, свободи, ідентичності та відповідальності, які постають фундаментальними у філософському дискурсі. У статті простежуються взаємозв'язки між класичними концепціями та новітніми тенденціями в гуманітарному знанні. Аналізуються ідеї Ж. Бодріяра, М. Гайдеггера, І. Канта, М. Фуко, що дає змогу показати різні стратегії інтерпретації природи людини, її свободи й соціокультурної зумовленості. Наголошено на тому, що класичні філософські концепції суб'єктності, сформовані у рамках раціоналізму, емпіризму, екзистенціалізму та феноменології, відображали здебільшого фізичний і соціальний вимір людського існування. Водночас сучасна дійсність характеризується розширенням віртуального простору, який створює нові форми досвіду, комунікації та самореалізації. Це зумовлює потребу у переосмисленні традиційних підходів до розуміння суб'єкта та його ідентичності. Проаналізовано особливості класичних концепцій, показуючи, що раціоналістичні та емпіричні моделі ґрунтувалися на цілісності й автономності суб'єкта, тоді як сучасне віртуальне середовище демонструє його «розпорошеність» і множинність. У статті підкреслюється, що екзистенціалістська та феноменологічна традиції містять певний потенціал для пояснення досвіду суб'єкта в цифровій реальності, зокрема через акцент на унікальності, автентичності та тілесності буття. Проте у віртуальному суспільстві відбувається розмивання меж між реальним і віртуальним, що вимагає оновлених підходів до розуміння свободи, відповідальності та автентичності особистості. Додатково зазначається, що віртуальна реальність виступає не лише середовищем нових соціальних зв'язків, але й простором формування альтернативних «Я-концепцій», які можуть конкурувати між собою. Це створює ризик втрати цілісної ідентичності, але водночас відкриває можливості для розвитку нових форм самовираження та креативності. Зроблено висновок про необхідність синтезу класичних філософських традицій із сучасними соціально-гуманітарними концепціями для адекватного опису суб'єктності у цифрову добу.

Ключові слова: віртуальне суспільство, ідентичність, постмодернізм, соціокультурні трансформації, суб'єктність, філософія суб'єкта, цифровізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному світі, що характеризується швидким розвитком цифрових технологій та інтернет-простору, сутність суб'єкта та його взаємодія з навколишнім світом змінюються. Традиційні філософські підходи до суб'єкта, що сформувалися в рамках класичних філософських систем, таких як раціоналізм, емпіризм, екзистенціалізм, значною мірою відображають фізичний та соціальний вимір людського існування. Однак нові реалії, зокрема віртуалізація суспільства, розмивають межі між

реальним і цифровим світом, що ставить під сумнів застосовність класичних теорій до нових форм суб'єктивного досвіду.

Загальна проблема полягає у необхідності переосмислення поняття суб'єкта в умовах цифровізації суспільства, де фізична та віртуальна реальності все більше переплітаються, а особистість стає більш «розпорошеною» в різних цифрових просторах. Це викликає необхідність аналізу того, як класичні філософські підходи до суб'єкта можуть бути адаптовані або модифіковані для розуміння суб'єкта в умовах віртуалізації.

Відповідно, наукове завдання цього дослідження полягає в тому, щоб на основі класичних філософських теорій суб'єкта провести порівняльний аналіз їх відповідності та використання в контексті віртуального суспільства. Це включає дослідження класичних ідей суб'єкта через призму сучасних філософських течій, таких як кіберфілософія та цифрова етика. Практичне завдання полягає у визначенні способів адаптації класичних підходів до суб'єкта в умовах віртуалізації для розв'язання таких проблем, як питання ідентичності в цифрових просторах, етичні виклики віртуальних взаємодій, безпека та приватність даних, а також питання моральної відповідальності суб'єктів в онлайн-середовищах. Розв'язання цього завдання допоможе у створенні інклюзивних і етичних цифрових просторів, де особистість зберігає свою гідність і автономність; визначенні меж між реальним і віртуальним самовизначенням, що важливо для психологічного здоров'я людей; пошуку нових підходів до вирішення етичних і соціальних проблем, пов'язаних з цифровою еволюцією та змінами в суб'єктивному досвіді.

Таким чином, дослідження інтерпретації класичних теорій суб'єкта в умовах віртуалізації має не тільки філософську цінність, але й практичну значимість для побудови сучасних цифрових суспільств та визначення ролі людини в них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, з виділенням не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тема мережевого суб'єкта, який існує в контексті цифрових технологій, інтернету та соціальних медіа, привернула увагу багатьох сучасних філософів, соціологів та медіатеоретиків. Зокрема, праці Мануеля Кастельса, Жана Бодрійяра, Юргена Габермаса присвячені проблемам зміни соціальних зв'язків і появи нових форм ідентичності суб'єкта в інформаційну епоху, соціальним процесам і комунікації, впливу цифрових технологій та медіа на нові ідентичності і реальності. Ця тематика активно досліджується у світовій теорії та практиці, зокрема завдяки роботам таких дослідників, як А. Тоффлер, Й. Масуда, Х. Рейнгольд, Ф. Уєбстер, Т. Еріксен, П. Віріліо. Українські дослідники Л. Скокова, В. Щербина, Н. Костенко, О. Голобуцький, А. Арсеєнко, С. Коноплицький зосереджують увагу здебільшого на доведенні існування та визнання мережевих спільнот як специфічних соціальних утворень. Аналіз наукових досліджень дає змогу виокремити практично не досліджені (та малодосліджені) питання, які сьогодні набувають великого значення. Це стосується перш за все самого визначення мережевого суб'єкта.

Мета статті – визначити поняття «мережевий суб'єкт», проаналізувати та інтерпретувати класичні теорії суб'єкта в контексті сучасного віртуального суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття суб'єктності є одним з ключових у філософії, адже воно відображає фундаментальні питання про людське буття, самосвідомість та ставлення до світу. У філософії можна виділити класичні та сучасні підходи до трактування суб'єктності, кожен з яких має свої особливості.

У класичній філософії суб'єктність розглядалася як базова властивість раціональної істоти, що здатна мислити, пізнавати та діяти, спираючись на свою автономію.

Ключовим елементом філософії Декарта є картезіанський сумнів. Він запропонував систематично сумніватися у всьому, що може виявитися хибним. Декарт сумнівався у чуттєвому досвіді, математиці, навіть у власному існуванні. Декарт заклав основу класичного розуміння суб'єкта через знамените "*Cogito, ergo sum*" («Мислю, отже, існую»). У цій концепції суб'єктність пов'язана із самосвідомістю, яка виступає центральним джерелом і гарантом істини. Суб'єкт у Декарта є автономним, ізольованим і універсальним. Картезіанський суб'єкт – це самодостатня, раціональна істота, яка пізнає світ через мислення. Це суб'єкт, який відокремлений від зовнішнього світу і володіє абсолютною впевненістю у власному існуванні. Основними характеристики картезіанського суб'єкта є такі: раціональність, що усвідомлюється так: «розум є основним інструментом пізнання»; самодостатність, що передбачає здатність суб'єкта до самопізнання, яка не залежить від зовнішніх джерел знання; дуалізм, тобто Декарт розділяв світ на дві субстанції: мислячу (душа) і протяжну (тіло) [18, с. 336]. На думку філософа, щоб стати справді вільною, людині необхідно піднятися над власними пристрастями та прояснити мислення. Це можливо лише тоді, коли суб'єкт перебуває у зібраному стані, тобто коли він звертається до своїх вроджених ідей, які становлять основу його існування та є першою необхідністю. Філософія Декарта мала значний вплив на розвиток європейської думки. Його ідеї про раціональність, суб'єктивність та метод пізнання лягли в основу багатьох філософських систем. Однак з часом картезіанська концепція суб'єкта була піддана критиці. У сучасній філософії картезіанський суб'єкт часто критикується за надмірний індивідуалізм і раціоналізм [6, с. 53]. Однак його ідеї все ще актуальні і продовжують впливати на філософську думку. Концепція картезіанського суб'єкта є важливою відправною точкою для розуміння багатьох сучасних філософських проблем, таких як проблема ідентичності, співвідношення свідомості і тіла, а також взаємодія людини і технологій.

Іммануїл Кант – одна з найвпливовіших філософських постатей, яка залишила глибокий слід у розумінні людського пізнання. Центральною ідеєю його філософії є поняття трансцендентального суб'єкта. Це не емпіричний суб'єкт, якого ми можемо спостерігати, а скоріше, активний принцип, що структурує наш досвід і робить його можливим. Трансцендентальний суб'єкт є не чимось матеріальним, а радше, формою нашого пізнання [17].

Як це пов'язано з мережевим суб'єктом? З розвитком інтернету та цифрових технологій виникло нове поняття – «мережевий суб'єкт». Це суб'єкт, ідентичність якого формується в мережі, в процесі взаємодії з іншими користувачами. Його знання, цінності, світогляд формуються під впливом інформації, яку він отримує в мережі. Таке розуміння тісно переплітається з поняттям Канта.

Активна конструкція реальності. Як трансцендентальний суб'єкт структурує наш досвід, так і мережевий суб'єкт активно конструює свою онлайн-реальність. Він вибирає, яку інформацію споживати, з ким спілкуватися, які цінності приймати.

Розширення меж пізнання. Інтернет значно розширює можливості для пізнання. Мережевий суб'єкт отримує доступ до величезних обсягів інформації, що дає йому змогу формувати більш складні і багатогранні уявлення про світ. Це нагадує кантівське розуміння пізнання як активного процесу, в якому суб'єкт сам будує свої знання.

Соціальний характер пізнання. І Кант, і сучасна філософія підкреслюють соціальний характер пізнання. Мережевий суб'єкт формується в процесі взаємодії з іншими людьми. Його ідентичність – це результат соціальних взаємодій, що відбуваються в мережі.

Проблема ідентичності: Обидва поняття піднімають питання про природу ідентичності. Трансцендентальний суб'єкт – це не просто сума наших досвідів, а певний стійкий принцип, що об'єднує їх в єдине ціле [9, с. 128].

Мережевий суб'єкт також стикається з проблемою визначення своєї ідентичності в умовах постійних змін і множинних онлайн-особистостей. Кант розвиває ідею суб'єкта як умови можливості пізнання. Він вводить поняття трансцендентального суб'єкта [7, с. 142], який структурно організує досвід через апіорні форми чуттєвості (простір і час) та категорії розуму. У цьому підході суб'єктність виступає основою для побудови знання, але її природа залишається феноменальною, а не «річчю в собі». Тож поняття трансцендентального суб'єкта, розроблене Кантом, залишається актуальним і в контексті сучасного цифрового світу. Воно допомагає нам зрозуміти, як формується наша ідентичність у мережі, як ми пізнаємо світ за допомогою цифрових технологій.

У Гегеля суб'єктність отримує динамічний вимір. Як слушно зауважує О. Матвієнко, вона проявляється «через діалектичний процес саморозвитку духу, в якому суб'єкт і об'єкт перебувають у єдності» [11, с. 215]. Таким чином, суб'єкт у цьому підході не є ізольованим, а розглядається в контексті історичного та соціального розвитку. Георг Гегель розробив концепцію діалектичного суб'єкта, який постійно розвивається через протиріччя та синтез. За Гегелем, суб'єкт розвивається за принципом діалектичної тріади: теза (початковий стан), антитеза (суперечність, заперечення) і синтез (поєднання протилежностей на вищому рівні). У його розумінні трансцендентальний суб'єкт – це «об'єктивна єдність свідомості». Людина як дух є сутнісною не в безпосередньому сенсі, а як повернення до самої себе. Таким чином, суть – це не абстракція, відірвана від людської природи, а процес поступового визначення, який веде до повної та остаточної індивідуальності, одиницості, тобто до діяльності, що полягає в логічному опрацюванні всього змісту знання. Хоча Гегель жив задовго до появи інтернету, його ідеї дивовижно резонують із сучасним поняттям мережевого суб'єкта. Нами встановлено спільні риси.

Постійна зміна та розвиток. Як діалектичний суб'єкт Гегеля, так і мережевий суб'єкт перебувають у постійному процесі становлення. Нові знання, досвід та взаємодії постійно змінюють їхню ідентичність.

Соціальний характер. Обидва типи суб'єктів не існують у вакуумі, а формуються в процесі взаємодії з іншими. Діалектичний суб'єкт розвивається через спілкування з іншими людьми, а мережевий взаємодіє з величезною кількістю людей в онлайн-просторі.

Протиріччя як рушійна сила. Для діалектичного суб'єкта протиріччя є рушійною силою розвитку. Так само і для мережевого суб'єкта, який постійно стикається з різними точками зору, ідеологіями та інформацією, що часто суперечать одна одній.

Свідомість як активний процес. І Гегель, і сучасна філософія підкреслюють активний характер свідомості. Мережевий суб'єкт не просто пасивно споживає інформацію, а активно її фільтрує, інтерпретує та створює новий контент.

Як це працює в контексті мережі? Мережу можна розглядати як поле діалектики. Інтернет – як величезне поле діалектичних протиріч, де різні ідеї, думки та погляди стикаються і взаємодіють. Мережевий суб'єкт, як діалектичний суб'єкт, постійно перебуває в цьому потоці, синтезуючи нові знання та формуючи свою ідентичність. Також соціальні мережі, беззаперечно, є простором для діалогу, це ідеальний майданчик для діалогу та обміну думками. Користувачі можуть висловлювати свої погляди, дискутувати з іншими людьми, а також формувати спільноти за інтересами. Це дуже нагадує гегелівську ідею про те, що істина народжується в процесі діалогу. Наступне спостереження: алгоритми та фільтри в мережі працюють як механізми формування свідомості, вони фільтрують інформацію, яку ми бачимо, створюючи своєрідну «бульбашку» інформації. Це здатне обмежувати діалектичний процес, оскільки користувач може не стикатися з протилежними думками. Отже, поняття діалектичного суб'єкта Гегеля допомагає нам глибше зрозуміти процеси,

що відбуваються в мережі. Мережевий суб'єкт, який постійно розвивається і змінюється в процесі взаємодії з іншими людьми та інформацією, демонструє багато спільних рис із гегелівським діалектичним суб'єктом. Однак важливо пам'ятати, що мережа створює як нові можливості для розвитку, так і нові виклики, такі як маніпуляція свідомістю та формування «інформаційних бульбашок».

Сучасна філософія значно ускладнила поняття суб'єктності, поставивши під сумнів її класичні універсальні риси. У працях Ж.-П. Сартра, М. Гайдеггера та інших екзистенціалістів суб'єктність визначається як проектування себе у світ через свободу та відповідальність. Зокрема, Сартр стверджував, що «існування передує сутності», тобто людина спочатку існує, а вже потім визначає свою сутність через вибір [14, с. 86]. Він приділяв особливу увагу поняттю суб'єктності. Для Сартра суб'єкт є не пасивним сприймачем світу, а активним творцем власного буття. Людина, за Сартром, «засуджена бути вільною», тобто вона несе відповідальність за свої вчинки та вибори, які формують її ідентичність. На наш погляд, такі судження напряду пов'язані з мережевим суб'єктом. Сучасний мережевий суб'єкт, незважаючи на зовнішню пасивність скролінгу стрічки новин чи лайків у соцмережах, насправді є активним творцем своєї онлайн-ідентичності. Для підтвердження цих думок доцільно розглянути кілька паралелей суб'єкта в розумінні Сартра і сучасного мережевого суб'єкта. Подібно до сартрівського суб'єкта, мережевий користувач має свободу вибору: що читати, з ким спілкуватися, які цінності пропагувати. З іншого боку, кожен допис, кожен лайк – це вибір, який формує наш цифровий слід та впливає на сприйняття нас іншими. Сартр стверджував, що людина спочатку існує, а потім вже визначає свою сутність. В онлайн-просторі ми також спочатку починаємо діяти (створюємо профілі, спілкуємося), а потім поступово формуємо своє *онлайн-я*. Для Сартра людина завжди перебуває у взаємодії з іншими людьми. В онлайн-просторі ця інтерсуб'єктивність проявляється ще яскравіше. Ми постійно взаємодіємо з іншими користувачами, формуємо спільноти, впливаємо один на одного.

Сартр говорив про людину як про проєкт, який вона постійно реалізує [13]. В онлайн-просторі ми також постійно «проєктуюмо» себе, створюючи бажаний образ (проєкт «Я»). Між тим необхідно окреслити проблеми та виклики, пов'язані з таким розумінням суб'єкта. Перш за все відзначаємо маски та анонімність. У мережі легко створити кілька різних образів, приховати свою справжню ідентичність. Це може призвести до дезінформації, тролінгу та інших негативних явищ. Другим викликом може бути маніпуляція свідомістю. Алгоритми соціальних мереж здатні підбирати контент, який підтверджує вже наявні переконання користувача, створюючи «ехокамери». Це обмежує діалог і може призводити до радикалізації. Також варто мати на увазі небезпеку, пов'язану з втратою приватності, адже величезний обсяг даних про нас збирається в мережі, що створює ризики для нашої конфіденційності. Тож поняття суб'єктності, розроблене Сартром, залишається актуальним і в контексті сучасного цифрового світу. Воно допомагає нам зрозуміти, як формується наша ідентичність в мережі, з якими викликами ми стикаємося і як можемо використовувати можливості, які надає нам інтернет.

Гайдеггер, у свою чергу, пропонує розглядати суб'єкт як «буття-у-світі», що постійно інтерпретує себе через взаємодію зі світом і смертю. Він радикально переосмислив поняття суб'єкта. Для Гайдеггера людина – це не просто суб'єкт, що протистоїть об'єкту, а істота, що існує в постійному взаємозв'язку зі світом [10, с. 140]. Цей зв'язок він визначав як буття-у-світі. Ключовими ідеями Гайдеггера щодо суб'єкта є такі.

1. Буття-у-світі. Людина не просто сприймає світ, а живе в ньому, взаємодіє з ним, є його частиною.

2. Дазайн (нім. Dasein) – специфічний спосіб буття людини, який передбачає усвідомлення власної смертності, тривогу перед буттям і пошук сенсу.

3. Техніка. Гайдеггер застерігав від засилля техніки, яка, на його думку, загрожує забути про справжнє буття людини.

Цікаво дослідити, як розуміння Гайдеггера про суб'єкт пов'язане з сучасним мережевим суб'єктом. Нам вдалося встановити кілька паралелей.

1. Буття-у-світі = буття-в-мережі. Сучасна людина все більше часу проводить в онлайн-просторі, взаємодіючи з цифровим світом. Це можна розглядати як нову форму буття-у-світі, де світ – це мережа.

2. Техніка та Dasein. Смартфони, соціальні мережі, інтернет – це сучасні технології, які значно впливають на наше буття. Вони змінюють спосіб мислення, спілкування, сприйняття світу.

3. Тривога та пошук сенсів. В онлайн-просторі, як і в реальному житті, люди відчувають тривогу, пошук сенсу, самотності. Це проявляється в соціальній тривозі, fomo (fear of missing out), залежності від соцмереж.

4. Забуття буття. Захоплені цифровим світом, ми ризикуємо забути про своє справжнє буття, ті речі, які насправді важливі. У такому підході ми вбачаємо виклики для мережевого суб'єкта, які можливі в деіндивідуалізації (у мережі легко загубитися в масі, стати частиною алгоритмів); маніпуляції свідомістю (соціальні мережі можуть формувати нашу думку, підштовхувати до певних дій), залежності (залежність від соцмереж може призвести до проблем зі здоров'ям, відносинами, продуктивністю).

Як розуміємо, ці виклики можуть призвести до втрати автентичності суб'єкта. Щоб цього не сталося, варто усвідомлювати вплив технологій, що означає розуміти, як цифрові технології впливають на наше життя; критично ставитися до інформації, тобто не вірити всьому, що бачимо в мережі; збалансовувати онлайн- і офлайн-життя: приділяти час реальному спілкуванню, хобі, природі; розвивати критичне мислення, тобто вчитися аналізувати інформацію, формувати власну думку.

Гайдеггер для розуміння поняття мережевого суб'єкта залишив цінні інсайти, які допомагають зрозуміти сучасну людину. Його поняття «буття-у-світі» допомагає нам усвідомити, як ми пов'язані з цифровим світом і як цей зв'язок впливає на наше життя.

Мішель Фуко та інші структуралісти критикують класичну концепцію суб'єкта як автономної одиниці. Фуко розглядає суб'єкт як продукт дискурсів, владних відносин та історичних практик. Його відомий вислів «смерть суб'єкта» означає, що ідентичність формується не зсередини, а ззовні, через структури мови, культури та суспільства. Мішель Фуко запропонував радикально новий погляд на суб'єкта. Для нього суб'єкт не є стабільним, автономним «Я», а радше, результатом історичних, соціальних та дискурсивних практик [16]. В. Скіртч зауважує, що Фуко зосереджувався на тому, як влада формує суб'єктів через різноманітні інституції (школа, в'язниця, психіатрична клініка тощо), дискурси (медичний, сексуальний, психіатричний) та технології (наприклад, паноптікум) [15, с. 9]. Тож варто брати до уваги, що мережевий суб'єкт є продуктом нової, цифрової епохи. Це суб'єкт, ідентичність якого формується в мережі, процесі взаємодії з іншими користувачами. Його знання, цінності, світогляд формуються під впливом інформації, яку він отримує в мережі. Незважаючи на таку різницю, визначимо «точки дотику» між сучасним поняттям мережевого суб'єкта і розумінням Фуко. Як у Фуко, так і в контексті мережевого суб'єкта, суб'єкт не є даним від народження, а формується протягом життя під впливом зовнішніх факторів. У Фуко влада і знання тісно пов'язані, і вони формують суб'єкта. У мережі алгоритми, дані та платформенні компанії також формують наше сприйняття

світу і впливають на наші рішення. І у Фуко, і в контексті мережі суб'єкт формується через різноманітні дискурси (наприклад, дискурс краси, успіху, щастя) і практики (лайки, підписки, коментарі). Як у Фуко, так і в мережі, суб'єкт має не одну, а множинні ідентичності, які можуть змінюватися залежно від контексту.

Разом зі спільними рисами встановлено відмінності, які полягають у такому:

- масштаб та швидкість змін: якщо у Фуко зміни суб'єктивності відбувалися повільніше, то в мережі вони миттєві та постійні;
- анонімність: мережа дає змогу створювати анонімні або псевдонімні ідентичності, що ускладнює ідентифікацію суб'єкта;
- глобальність: мережа створює глобальний простір для формування ідентичності, тоді як у Фуко акцент робився на локальних і культурних контекстах.

Отже, поняття суб'єкта, розроблене Фуко, залишається актуальним і в контексті сучасного цифрового світу. Воно допомагає нам зрозуміти, як формується наша ідентичність у мережі, як ми пізнаємо світ за допомогою цифрових технологій. Однак мережевий суб'єкт має свої специфічні особливості, пов'язані зі швидкістю змін, анонімністю та глобальним характером.

Однією з ключових ідей постмодернізму є децентралізація суб'єкта. Це означає, що суб'єкт більше не розглядається як автономний, цілісний і раціональний центр свідомості, а розуміється як розсіяний, фрагментований і залежний від соціальних, культурних та історичних контекстів. Мережевий суб'єкт – це продукт цифрової епохи, і його існування тісно пов'язане з ідеями постмодернізму. Аргументуємо цю думку.

У мережі людина може мати безліч різних ідентичностей, які здатні суперечити одна одній. Це пов'язано з анонімністю, можливістю створювати різні акаунти та з тим, що наша онлайн-ідентичність формується під впливом різних спільнот та інтересів. Інформаційний потік у мережі фрагментує наш досвід. Ми постійно перемикаємося між різними завданнями, спілкуємося в різних чатах, читаємо різноманітні новини. Це призводить до того, що наше сприйняття світу стає більш розсіяним і менш цілісним. У мережі наша реальність формується не тільки нашим власним досвідом, але й досвідом інших людей, алгоритмами, які підбирають нам контент. Це підтверджує ідею постмодернізму про те, що реальність є соціально сконструйованою [8]. Мережа створює нову реальність, яка часто змішується з реальністю фізичною. Це явище, яке Жан Бодрійяр назвав гіперреальністю, під якою він розумів «сукупність симулякрів – моделей та копій реальності, що не мали власних витоків серед дійсності» [3, с. 78], що цілком відповідає нашому розумінню суб'єкта в мережі. У цій реальності межі між реальним і віртуальним розмиваються, а суб'єкт стає ще більш розсіяним.

Жак Дерріда та інші постмодерністи розглядають суб'єктність як фрагментарну та нестабільну. Деконструкція підкреслює відсутність єдиного центру, який визначає суб'єкт. Суб'єкт є розпорошеним між множинними контекстами, текстами та інтерпретаціями. Дерріда стверджував, що традиційне розуміння суб'єкта як цілісного, автономного і раціонального «Я» є ілюзією. Він показав, як у мові та культурі закладені бінарні опозиції (наприклад, чоловіче/жіноче, розум/тіло, культура/природа), які створюють ієрархії та виключають певні досвіди [12, с. 101]. Деконструкція спрямована на розкриття цих прихованих ієрархій та дестабілізацію фіксованих значень. Мережевий суб'єкт, як і суб'єкт, описаний Деррідою, є децентрованим і розсіяним. У мережі межі між суб'єктом, який створює контент, і об'єктом, який цей контент споживає, постійно зміщуються. Користувач одночасно є і автором, і читачем, і споживачем. Мережа – це простір для безперервної гри зі значеннями. Сьогодні існує безліч мемів, тролів, прикладів інтернет-сленгу. Це все

підтверджує ідею Дерріди про те, що значення тексту не є фіксованим, а постійно переосмислюється і деконструюється. Алгоритми соціальних мереж формують нашу інформаційну бульбашку, визначаючи, який контент ми бачимо. Це свідчить про те, що наша ідентичність в мережі формується не тільки нами самими, але й алгоритмами. Ідеї Дерріди про децентралізацію суб'єкта допомагають нам зрозуміти, як функціонує мережевий суб'єкт. Мережа – це ідеальне місце для реалізації деконструктивних практик, де значення постійно переосмислюються, а ідентичності розмиваються.

Тож постмодерністська концепція децентралізації суб'єкта допомагає нам зрозуміти, як формується наша ідентичність в мережі. Мережевий суб'єкт – це не стабільне і автономне «Я», а складний конструкт, який постійно змінюється під впливом зовнішніх факторів.

Висновки. Класичні теорії суб'єкта, які виникли в умовах індустріального і модерного суспільства, потребують переосмислення в контексті цифрової реальності.

1. Віртуальне суспільство завдяки своїй безмежній доступності та анонімності створює нові форми самовизначення і суб'єктивності, які часто суперечать класичним уявленням про індивідуальність. Розвиток цифрових технологій, зокрема соціальних мереж, приводить до виникнення нової форми реальності – гіперреальності, де суб'єкти більше не мають чіткої межі між «реальним» і «віртуальним» життям. Це злиття двох світів ставить під сумнів традиційні підходи до індивідуальності та самосвідомості.

2. Віртуальне середовище, особливо через соціальні мережі, стає основним простором для формування ідентичностей, де суб'єкти більше не є автономними одиницями, а стають частинами глобальних комунікаційних мереж. Це відкриває нові можливості для колективних форм суб'єктивності.

3. Класичні теорії, які акцентують увагу на стійких, автономних ідентичностях суб'єкта, повинні бути адаптовані до реалій цифрового світу, де особистість часто формується через фрагментарні взаємодії в мережах. Це призводить до «релятивізації» ідентичності, де суб'єкт виступає більше як набір різних ролей, що змінюються залежно від контексту.

4. Віртуальні платформи також змінюють соціальні і етичні норми. У новій ситуації виникають питання відповідальності та приватності, що потребує аналізу етичних дилем, пов'язаних з цифровими суб'єктами, їх самовираженням та взаємодією в глобальних мережах.

5. Для адекватного аналізу суб'єкта в умовах цифрових технологій і віртуального середовища необхідно розробити нові теоретичні підходи, що враховують не тільки індивідуальну свідомість, але й динамічні взаємодії, які суб'єкб.

6. Незважаючи на суттєві зміни, класичні теорії суб'єкта, зокрема концепції самосвідомості і автономії, залишаються важливими для розуміння суб'єктивності, проте вони потребують корекцій для врахування впливу віртуальних реальностей.

Загалом вивчення суб'єкта в контексті віртуального суспільства відкриває нові можливості для розуміння природи людської ідентичності, самосвідомості та соціальних взаємодій у цифрову епоху. Класичні підходи до суб'єктності акцентували увагу на її автономності, раціональності та універсальності. Сучасні ж підходи показують, що суб'єкт є контекстуально зумовленим, фрагментарним і часто підпадає під вплив зовнішніх сил. Таким чином, поняття суб'єктності еволюціонує разом з філософськими, соціальними та технологічними змінами, стаючи все більш складним і багатовимірним.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв Д. Особливості ідентифікації суб'єкта інтернет-мережових спільнот. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2011. Вип. 24. С. 15–18. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11930/1>.
2. Бодріяр Ж. Симулякри та симуляція. Київ: вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
3. Бодріяр Ж. Фатальні стратегії. Львів: Кальварія, 2010. 256 с.
4. Воронкова В., Нікітенко В. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика: монографія. Львів; Торунь: Liha-Pres, 2022. 460 с.
5. Дротенко В., Глинянський А. Трансгуманістичний проєкт: дослідження транслюдського і постлюдського простору. Вісник Львівського університету. Серія: Філософ.-політолог. студії. 2024. Вип. 54. С. 54–61. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.6>. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/54_2024/8.pdf.
6. Ільїна А. «Картезіанське коло» та дискурс іншого: феноменологічні інтерпретації філософії Декарта. Мультиверсум. Філософський альманах. 2016. Вип. 5–6 (153–154). С. 51–68. URL: <https://www.researchgate.net/publication/338995595>.
7. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім. І. Бурковського. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
8. Клокун А. Жан Бодріяр як радикальний філософ: феномен війни та тероризму. URL: <https://plomin.club/jean-baudrillard-as-a-radical-philosopher-the-phenomenon-of-war-and-terrorism>.
9. Козловський В. Нормотворчий розум vs. антропологія: дещо про Кантовий трансцендентальний суб'єкт. *Філософська думка*. 2024. № 3. С. 126–140. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2024.03.126>. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/760/695>.
10. Кушерець Т. Людська присутність як первинний суб'єкт історії у філософії М. Хайдеггера. Актуальні проблеми духовності / відп. ред. Я. Шрамко. Кривий Ріг, 2008. С. 134–142.
11. Матвієнко О. Суб'єкт, суб'єктність та ефективна комунікація. Культурологічний альманах. 2024. № 1. С. 213–218. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.26>.
12. Палагута В. Проблема іншого в сучасному соціально-гуманітарному пізнанні (частина перша). *Humanitarian Studies*. 2023. № 16. С. 93–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-05>.
13. Райда К. Гуманістична проблематика у філософії М. Гайдеггера та Ж.-П. Сартра. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77239/01-Rajda.pdf> (дата звернення: 30.08.2025).
14. Скиртач В. Суб'єкт у вимірах трансцендентальної філософії до пошуку забутих інтенцій. Політологічний вісник: зб. наук. праць. Київ: «ІНТАС», 2012. Вип. 65. С. 81–88. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/pv/pv_2012_65.pdf#page=81.
15. Скиртач В. Трансформація концепту «суб'єкт» у клінічному дискурсі філософської антропології. Антропологічні виміри філософських досліджень. 2018. № 13. С. 7–16.
16. Скиртач В., Гонтар В. Можливість існування нерациональних форм суб'єкта філософії М. Фуко. Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 147. URL: <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=202>.
17. Терещенко В. Теорія досвіду Канта і трансцендентальна єдність аперцепції. Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. 2024. № 31. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/filos/article/view/12746>.

18. Хома О. Історико-філософські стереотипи та сучасне прочитання Декартових «Медитацій». «Медитації» Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун. Київ: Дух і Літера, 2014. С. 333–360.
19. Шабанова Ю., Яременко І., Тарасова Н. Історія філософії: сучасні комунікативні вчення: навч. посібник. Дніпро: Національний гірничий університет, 2012. 120 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/48401825.pdf>.

INTERPRETATION OF CLASSICAL APPROACHES TO SUBJECTIVITY IN VIRTUAL SOCIETY

Vadym Kuznetsov

Military College of Sergeants

Kharkiv National University of the Air Force named after Ivan Kozhedub

The article analyzes key theoretical and methodological approaches to studying the phenomenon of man in the modern socio-cultural context, in particular, the problem of transforming the concept of a subject in the conditions of digitalization and virtualization of social interaction is considered. Attention is focused on the study of the categories of subjectivity, freedom, identity and responsibility, which are becoming fundamental in philosophical discourse. The article traces the relationships between classical concepts and the latest trends in humanitarian knowledge. The ideas of J. Baudrillard, M. Heidegger, I. Kant, M. Foucault are analyzed, which allows us to show different strategies for interpreting the nature of man, his freedom and socio-cultural conditioning. It is emphasized that classical philosophical concepts of subjectivity, formed within the framework of rationalism, empiricism, existentialism and phenomenology, reflected mostly the physical and social dimensions of human existence. At the same time, modern reality is characterized by the expansion of virtual space, which creates new forms of experience, communication and self-realization. This necessitates the need to rethink traditional approaches to understanding the subject and its identity. The features of classical concepts are analyzed, showing that rationalist and empirical models were based on the integrity and autonomy of the subject, while the modern virtual environment demonstrates its “dispersion” and multiplicity. The article emphasizes that the existentialist and phenomenological traditions contain a certain potential for explaining the subject’s experience in digital reality, in particular through the emphasis on the uniqueness, authenticity and corporeality of being. However, in a virtual society, the boundaries between the real and the virtual are blurred, which requires updated approaches to understanding freedom, responsibility and authenticity of the individual. Additionally, it is noted that virtual reality acts not only as an environment for new social connections, but also as a space for the formation of alternative “self-concepts” that can compete with each other. This creates a risk of losing a holistic identity, but at the same time opens up opportunities for the development of new forms of self-expression and creativity. The conclusion is made about the need to synthesize classical philosophical traditions with modern socio-humanitarian concepts for an adequate description of subjectivity in the digital age.

Key words: virtual society, identity, postmodernism, socio-cultural transformations, subjectivity, philosophy of the subject, digitalization.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025